

ЛЕВЧЕНКО

Валентина Петрівна

УДК 351.72

РОЛЬ РЕГУЛЯТОРА В ПІДВИЩЕННІ НАДІЙНОСТІ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

THE ROLE OF REGULATOR TO INCREASE THE RELIABILITY OF INSURANCE MARKET IN UKRAINE

докторант Національного університету, Державної податкової служби України

У статті розглянуто роль регулятора в підвищенні надійності страхового ринку на основі удосконалення існуючих напрямів державного регулювання ринків небанківських фінансових послуг, серед яких: посилення конкурентоспроможності і стійкості страхового ринку; розширення спектра й підвищення якості страхових послуг; становлення та розвиток страхової культури громадян та підвищення ефективності державної політики.

В статье рассмотрена роль регулятора в повышении надежности страхового рынка на основании усовершенствования существующих направлений государственного регулирования рынков небанковских финансовых услуг, среди которых: усиление конкурентоспособности и устойчивости страхового рынка; расширение спектра и повышение качества страховых услуг; становление и развитие страховой культуры граждан и повышения эффективности государственной политики.

The article touches upon the role of regulator to increase the reliability of insurance market for major improvements on existing areas of state regulation of non-banking financial services, including: strengthening the competitiveness and sustain ability of insurance market, expanding the range and quality of insurance services, establishing and development of insurance culture of citizens and improving public policy.

Ключові слова: регулятор ринку, надійність, страховий ринок, конкурентоспроможність, якість послуг, стрес-тестування

Ключевые слова: регулятор рынка, надежность, страховой рынок, конкурентоспособность, качество услуг, стресс-тестирование

Keywords: regulator, safety, insurance market, competitiveness, quality, stress-testing

ВСТУП

Страховий ринок України, незважаючи на досить довгий час, який пройшов з часу його створення на території вже незалежної держави, ще й досі знаходиться в стадії свого становлення. Такий стан зумовлений, здебільшого, відсутністю досконалого законодавчо-нормативного забезпечення та постійними змінами в діяльності державних органів щодо регулювання та нагляду за страховою діяльністю. У зв'язку з цим дослідження ролі регулятора в підвищенні надійності страхового ринку на сьогодні є досить актуальним.

Аналізуринок страхування та проблемам його регулювання присвячено багато наукових праць, зокрема, можна виділити роботи таких науковців, як: В.Д. Базилевич [2], М.В. Пирогова [9], Н.В. Ткаченко [13], С.С. Осадець [8] та інші. Спираючись на результати їх досліджень, необхідно зазначити, що за сучасних умов глобалізації та інтеграції світових фінансових ринків залишається недостатньо опрацьованим питання ролі регулятора в підвищенні надійності національного страхового ринку.

МЕТА РОБОТИ полягає у висвітленні перспектив розвитку страхування в Україні через дослідження ролі регулятора в підвищенні надійності страхового ринку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою даної роботи являються наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, а також вітчизняна та міжнародна нормативно-правова база.

При проведенні дослідження були використані методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення вимог європейських стандартів платоспроможності страхових компаній та законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

У сучасних умовах державне регулювання ринків небанківських фінансових послуг у сфері страхування можна окреслити такими напрямками, як посилення конкурентоспроможності і стійкості страхового ринку України; розширення спектра і підвищення якості страхових послуг; розвиток страхової культури громадян і підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку; підвищення ефективності державної політики у сфері регулювання ринків фінансових послуг.

Посилення конкурентоспроможності і стійкості страхового ринку України доволі складним процесом, який потребує розв'язання цілого спектру завдань. По-перше, запровадження пруденційного нагляду на основі оцінки ризиків. Відповідно до законодавства України державний нагляд за

діяльністю небанківських фінансових установ покладено на Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Протягом останніх років у суспільстві активізувалося обговорення необхідності запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами, що знайшло своє відображення у проекті Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами, здійснюваного Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [7]. При цьому, орієнтуючись на загальновизнані стандарти і підходи здійснення пруденційного нагляду, для страхових компаній було обрано систему, що діє відповідно до Директиви про платоспроможність II (Solvency II) [1], для кредитних установ – рекомендації Міжнародної ради кредитних спілок, а для пенсійних фондів – рекомендації Міжнародної асоціації органів нагляду за недержавними пенсійним фондами.

Впровадження системи пруденційного нагляду передбачає, що, крім оцінки фінансових показників та нормативів, яка здійснюється на підставі аналізу фінансової та регуляторної звітності фінансових установ, проводитиметься оцінка якісних показників (системи управління, розкриття інформації, ринкової поведінки тощо) [11].

Нацкомфінпослуг у процесі розвитку системи пруденційного нагляду поступово переходить від фокусування наглядового процесу на перевірках ретельного дотримання фінансовою установою вимог та правил до оцінки внутрішньої системи управління ризиками фінансової установи.

Основним цілями здійснення пруденційного нагляду є захист інтересів споживачів фінансових послуг, запобігання настанню неплатоспроможності та забезпечення фінансової стійкості фінансових установ через застосування відповідних корегуючих заходів шляхом:

- виявлення підвищених ризиків в діяльності фінансових установ;
- контролю за платоспроможністю, ліквідністю та прибутковістю фінансової установи;
- мінімізація випадків банкрутства та системної кризи фінансових установ;
- прогнозування майбутніх фінансових результатів на основі звітів поточного періоду.

Необхідно відмітити, що розроблений Лігою страхових організацій України Проект нової редакції Закону України «Про страхування» [10] вже частково враховує названі засади пруденційного нагляду, зокрема пропонується запровадження системи управління страховика, якою передбачена наявність внутрішніх правил та процедур стосовно прийняття страховиком рішень щодо його діяльності та здійснення ним контролю за дотриманням встановлених зазначеним проектом закону вимог щодо: системи управління ризиками; внутрішнього контролю; внутрішнього аудиту; залучення актуарія; залучення третіх осіб для виконання частини страхової діяльності страховика (аутсорсинг).

По-друге, запровадження принципів страхового нагляду відповідно до стандартів Міжнародної

асоціації органів страхового нагляду. Їх впровадження необхідно здійснювати на основі гармонізації нормативно-правових актів з питань регулювання діяльності страхових компаній з Директивою 2009/138/ЄС Solvency II, системи управління страхових компаній, перегляду повноважень Нацкомфінпослуг, шляхом [1]:

- розробки нової редакції Закону України «Про страхування»;
- посилення ролі актуаріїв в оцінці платоспроможності страховика;
- запровадження систем оцінки ризиків у страховиків.

Варто зазначити, що розвиток загальнодержавної підготовки актуаріїв та впровадження їх відповідальності також в певній мірі є частиною системи пруденційного нагляду, їх діяльність повинна бути сертифікована та має включати обов'язкове щорічне подання до Нацкомфінпослуг актуарного звіту щодо оцінки тарифної політики, страхового портфелю, достатності капіталу та платоспроможності, формування резервів, інвестиційної політики, аналізу ризиків тощо. Актуарії мають вчасно інформувати страховика та уповноважені органи Нацкомфінпослуг про виявлення порушення законодавства з зазначених питань. У свою чергу, для встановлення мотивації в діяльності актуаріїв має бути запроваджено професійну відповідальність. Ці та інші аспекти діяльності актуаріїв знайшли відображення в новій редакції Закону України «Про страхування» [10].

По-третє, контроль за належним виконанням страховиками зобов'язань за укладеними договорами страхування та перестрахування.

Недопущення неплатоспроможності страховиків шляхом перегляду вимог стосовно:

- якості чистих активів;
- розміщення фондів страхових резервів;
- змісту та обсягу інформації, яка подається у звітних даних.

По-четверте, підвищення прозорості діяльності страхового ринку, зокрема, шляхом запровадження складання звітності за МСФЗ. Перехід на МСФЗ передбачає поступове удосконалення існуючих в Україні форм звітності, які у свою чергу забезпечать надходження даних, потрібних для здійснення ефективного пруденційного нагляду. Їх впровадження дасть змогу уніфікувати звітність всіх учасників фінансового ринку, зробить її більш відкритою, прозорою, зрозумілою. Після розширення повноважень, як додатковий важіль впливу на учасників ринків фінансових послуг, Нацкомфінпослуг має отримати максимальний доступ у сфері контролю за виконанням небанківськими фінансовими установами законодавства про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [11].

По-п'яте, запровадження стрес-тестування. Стрес-тести – це інструмент, що використовуються як страховиками, так і органами страхового нагляду для ефективного оцінювання ризиків та визначення необхідного складу фінансових ресурсів для

управління ними. Методологія та загальні підходи до проведення стрес-тестування страхових компаній розробляються Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду. У свою чергу, Нацкомфінпослуг може застосовувати тестування як інструмент пруденційного нагляду з метою раннього попередження проблемності страхових компаній та масштабу негативного впливу ризику неплатоспроможності.

Елементами бізнес-моделі впровадження методології стрес-тестування страхових компаній мають бути:

- опис основних правил (принципів) стрес-тестування;
- набір форм (документів), що слугують для регулятора джерелом необхідної для тестування

інформації;

- документи щодо структури моделей стрес-тестування;
- перелік контрольних процедур включених в моделі стрес-тестування;
- опис критеріїв (сигналів), що будуть використані регулятором в майбутньому для визначення сценаріїв поведінки.

Для досягнення ефективності даного підходу регулятор має створити комплексну інформаційну систему з набором відповідних даних – профілів страхових компаній про всі аспекти їхньої діяльності використовуючи звіти, скарги, застосовані заходи впливу та ін. (рис. 1).

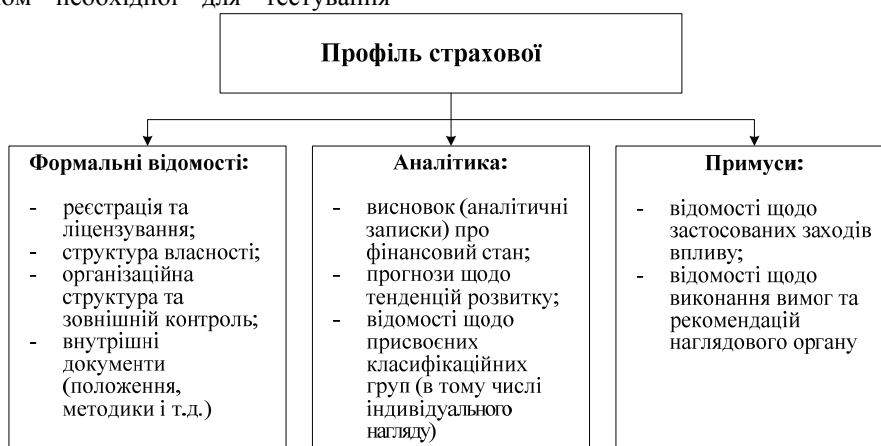

Рис. 1. Загальна структура та склад профілю страхової компанії [складено автором на основі [3, 12]]

Такі профілі компаній крім суто фінансових даних при застосуванні стрес-тестування дозволять враховувати інформацію щодо ринкової позиції страховика, стану та характеру корпоративного управління, політики перестраховування та внутрішнього контролю ризиків.

Згідно з рекомендаціями Міжнародної асоціації органів страхового нагляду проводити стрес-тестування необхідно не рідше одного разу на рік. Самі показники стрес-тестування можуть складатися із кількісних та якісних індикаторів. Кількісний склад коефіцієнтів тестування включає платоспроможність; капітал страхової компанії; швидкість зростання премій страховика на фоні зменшення його рівня прибутковості; високі видатки – низька доходність; зменшення ринкової вартості чи відсутність росту обсягу технічних резервів; значна відмінність між даними бюджету та бізнес-плану компанії; концентрація інвестиційних вкладень в обмежений перелік інструментів та ін.

Якісні індикатори покликані доповнювати інформацію кількісного характеру. Предметом уваги регулятора буде зміна стратегії страхової компанії, нові види або джерела її бізнесу, зміна або ігнорування бізнес-плану компанії, неналежний стан виконання рекомендацій регулюючого органу, відсутність прагнення до співробітництва чи ненадання (неналежне) надання інформації регулятору, високі обсяги винагород для менеджменту компанії на фоні низьких фінансових показників та ін.

Проведення стрес-тестування страхових компаній може базуватися на статичних, динамічних чи стохастичні моделях. Базовий підхід – статичне моделювання включає аналіз фінансової позиції страхової компанії в певний момент часу. Динамічне моделювання передбачає оцінку фінансового впливу при настанні одного із обраних сценаріїв і спирається на більш тривалий проміжок часу. Стохастичні моделі включають визначення вірогідності настання певних сценаріїв та оцінку стану компанії при цьому.

Розширення спектра і підвищення якості страхових послуг. Державна політика щодо розвитку страхового ринку ґрунтується на зміцненні ринкових засад діяльності його учасників та використанні переважно непрямих методів впливу на процеси, що відбуваються у сфері страхування, шляхом удосконалення нормативно-правової бази і запровадження міжнародних принципів та стандартів державного регулювання та нагляду.

Стратегічні завдання з підвищення конкурентоспроможності національних страхових компаній та страхових посередників повинні спрямовуватися на створення стабільного страхового ринку, що здатний конкурувати в умовах глобалізації та забезпечувати Україні гідне місце на світовому ринку. При цьому важливим є створення умов для розширення спектра страхових послуг, сприяння концентрації страхового ринку.

Одними з пріоритетних напрямів розвитку страхового ринку є особисте страхування, довгострокове страхування життя, участь страховиків у системі

недержавного пенсійного забезпечення та запровадження обов'язкового медичного страхування, що сприятиме підвищенню ролі приватного сектору у виконанні соціальних програм та зменшенню видатків державного бюджету. Держава надасть підтримку розвитку соціально значущих видів страхування шляхом запровадження відповідної стимулюючої податкової політики, зменшення кількості обов'язкових видів страхування і посилення державного нагляду за їх впровадженням і здійсненням, удосконалення нормативно-правової бази щодо запровадження обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів [3].

Наприклад, як показала практика в Україні, протягом понад 10 років, страхові компанії та їхні об'єднання не спромоглися створити систему гарантування виплат за договорами страхування життя на засадах добровільної участі, хоча мали таку можливість, відповідно до статті 32 Закону України «Про страхування», прийнятого у 2001 році, яка передбачає можливість створення Фонду страхових гарантій на добровільних засадах [6].

Слід зауважити, що в даний час в Україні не створено жодної схеми гарантування виплат за договорами страхування життя. І хоча в Україні не зареєстровано жодного випадку банкрутства лайфхових страхових компаній, не можна і надалі розраховувати тільки на позитивний сценарій, ігноруючи такий ризик. У разі настання неплатоспроможності страховика Фонд гарантує страхувальникам відшкодування розміру страхової виплати або викупної суми, передбаченої договором страхування життя, укладеним після набрання чинності цим законом, але не більше максимального розміру гарантійних виплат.

Значна увага повинна бути приділена необхідності розбудови системи страхування сільськогосподарської продукції що зумовлено потребами стабілізації виробництва та доходів у аграрному секторі економіки, залучення сільськогосподарських виробників до управління ризиками, стимулювання використання кращих здобутків технології сільськогосподарського виробництва.

Оскільки сільськогосподарському виробництву внутрішньо притаманний високий ризик, приватні страхові компанії, що надають такі послуги в Україні, неохоче беруть участь у страхуванні сільськогосподарської продукції, враховуючи також відсутність доступного і ефективного ринку перестрахування, який би їх підтримував. Тобто, стан розвитку страхування сільськогосподарської продукції в Україні не відповідає його першочерговому завданню – бути ефективним механізмом управління ризиками в аграрному секторі та забезпечувати стабільність виробництва та доходів сільськогосподарських виробників. Водночас, сільськогосподарські ризики є висококорельованими, а це означає, що в багатьох випадках застраховані ризики викликають збитки у великому сегменті страхувальників одночасно, що може призвести до великих страхових виплат, які перевищуватимуть зібрані премії.

Також особливу актуальність у наш час набули питання раціонального використання ресурсів; оптимізації взаємовідносин між державою, суспільством та ринком; пошуку та застосування ефективних моделей організації та управління системою охорони здоров'я. Проте в нашій країні дотепер не розроблені теоретична та алгоритмічна бази для забезпечення ефективного управління охороною здоров'я.

Вибір для реалізації в Україні винятково ринкового або державного механізму організації охорони здоров'я, незважаючи на їхні певні переваги, неприпустимий і неможливий. Перевагою ринкового механізму є стимулювання здорового способу життя й раціональної поведінки, однак, за умови досить високого рівня доходів громадян.

Ринковий механізм ігнорує потреби суспільства в послугах охорони здоров'я, що в остаточному підсумку може нашкодити кожному громадянину; незабезпечення гарантованого мінімуму медичної допомоги громадянам взагалі не є етичним.

Обов'язкове медичне страхування повинне регулюватися нормами відповідного законодавства. Обов'язкове медичне страхування будується на солідарності й призначене для забезпечення певного набору безоплатної медичної допомоги незалежно від фактично сплачених страхових внесків. Обсяг зобов'язань повинен повністю визначатися наявними можливостями й містити конкретний перелік послуг, які надаються громадянам, а також містити механізм адекватного ресурсного й фінансового покриття діяльності постачальників медичних послуг у рамках цього переліку.

Добровільне медичне страхування має потенційні можливості для розвитку й доповнення охорони здоров'я. Воно діє в певному правовому полі, однак, базується не на нормативних, а на договірних умовах.

Розвиток страхової культури громадян і підвищення фінансової грамотності учасників страхового ринку. Аналіз сучасного стану фінансового ринку довів, що споживачі фінансових послуг зазвичай не мають достатньої інформації та знань, необхідних для обґрунтованого вибору фінансової послуги, не завжди можуть оцінити рівень власних ризиків і свої майбутні зобов'язання, а також порівняти умови, що пропонуються різними компаніями на ринку.

Проблема недостатнього рівня поінформованості споживачів про діяльність небанківських фінансових установ та низького рівня фінансової грамотності населення особливо гостро постала у період фінансової кризи та посткризовий період [1. а.6].

З метою підвищення фінансової грамотності споживачів у більшості країн світу фінансовими регуляторами створюються відповідні національні програми. Так, в Україні була прийнята Концепція Державної цільової соціальної програми інформування громадськості про діяльність небанківських фінансових установ і ризики та переваги, пов'язані з наданням ними фінансових послуг. Програма фінансової освіти покликана зміцнити фінансову спроможність домогосподарств з низьким рівнем доходу, що характерний для країн із перехідною економікою, до яких і відноситься

Україна. Реалізація даної програми покладена на Нацкомфінпослуг.

Одним із завдань Комісії, передбачених законодавством, є забезпечення інформування населення з фінансових питань. Зокрема, діяльність здійснюється за такими напрямками: забезпечення розуміння важливості економічної освіти на усіх рівнях освітньої системи; підвищення рівня професійної кваліфікації викладачів економічних (фінансових) дисциплін; підвищення рівня знань про функціонування фінансових ринків серед студентів, які вивчають неекономічні дисципліни; підтримка ініціатив закладів вищої освіти з підвищення якості конференцій, семінарів та інших заходів з питань, пов'язаних із функціонуванням фінансових ринків та інші [5].

Важливим заходом розвитку страхової діяльності в Україні є підвищення рівня страхової культури як серед керівників підприємств, так і серед населення. Тому обов'язковим має стати регулярне проведення прес-конференцій з питань страхування, щомісячне інформування населення про особливості різних видів страхування через ЗМІ та ін. [9]

Подальший розвиток страхового ринку України потребує вдосконалення системи професійної підготовки, сертифікації і підвищення кваліфікації спеціалістів галузі, а також забезпечення державної підтримки науково-дослідних робіт із проблемних питань страхової діяльності, поліпшення якості інформування населення через засоби масової інформації про стан і перспективи розвитку страхового ринку.

Події останнього часу на фінансових ринках підкреслюють важливість захисту прав споживачів і підвищення фінансової грамотності для забезпечення довгострокової стійкості фінансового сектора. В основі необхідності захисту прав споживачів лежить дисбаланс між повноваженнями, інформацією і ресурсами, які доступні споживачам і поставальникам фінансових послуг, що створює несприятливі умови для споживачів. Мета захисту прав споживачів – усунути цей недолік на ринку.

ВИСНОВКИ

З метою підвищення надійності страхового ринку, усунення проблемних питань його розвитку, необхідно розуміти роль регулятора у цьому процесі та удосконалювати інструменти його впливу. На сьогоднішній ключової уваги потребують питання розвитку страхової культури, якості та спектру страхових послуг, підвищення ефективності державної політики, доручення до світових стандартів ведення та розкриття фінансової звітності. Ефективне вирішення зазначених проблем сприятиме зростанню конкурентоспроможності ринку загалом та його стабільності зокрема.

Список використаних джерел

1. Directive 2009/138/EC of the European parliament and of the council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance

(Solvency II) [Electronic resource]: European parliament. - Access: <http://eur-lex.europa.eu>.

2. Базилевич В.Д. Страхування / В.Д.Базилевич. - К.: Знання, 2008. - 1019 с.

3. Європейські стандарти платоспроможності страхових компаній (Solvency 1 та Solvency 2) [Електронний ресурс]: матеріали Світового банку. - Режим доступу: http://ufin.com.ua/analit_mat/sdu/015.htm.

4. Закон України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР: Відомості Верховної Ради України, 1996, № 18. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

5. Ковтун Н.В. Сучасні тенденції розвитку страхової діяльності в Україні: макроекономічні і регіональні аспекти // Статистика України. - 2007. - № 3. - С. 38-44.

6. Концепція Державної цільової соціальної програми інформування громадськості про діяльність небанківських фінансових установ і ризики та переваги, пов'язані з наданням ними фінансових послуг; Проект Держфінпослуг від 19.10.2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews=12497&tx_ttnews\[backPid\]=62&cHash=ddfa194b6b](http://www.dfp.gov.ua/217.html?&tx_ttnews=12497&tx_ttnews[backPid]=62&cHash=ddfa194b6b).

7. Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами; Розпорядженням Держфінпослуг від 15.07.2010 р. № 585 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/fsr_concept_prudential_supervision_n585_15jul2010.

8. Осадець С.С. Страхування / С.С. Осадець. - К.: КНЕУ, 2002. - 599 с.

9. Проблеми розвитку страхового ринку України та напрями його удосконалення [Електронний ресурс]: електронна бібліотека: наукове товариство Івана Кушніра / М.В. Пирогова, С.В. Чернявський // Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. - Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=32486>.

10. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України «Про страхування» (нова редакція) та інших законодавчих актів України; Постанова ВРУ від 12.02.2015 № 197-VIII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/197-19>.

11. Слав'янська Н.Г. Сучасні тенденції регулювання та нагляду сектору небанківських фінансових установ // Вісник Національного банку України. - 2011. - № 4. - С. 52-57.

12. Стандартная формула Solvency II. Практика использования моделей для оценки платежеспособности страховщика и перестраховщика [Электронный ресурс]: звіт компанії SwissRe «Focus report: Solvency II Standart Formula». - Режим доступа: <http://forinsurer.com/public/09/07/21/3843>.

13. Ткаченко Н.В. Страхування / Н.В. Ткаченко. - К.: Ліра, 2007. - 270 с.

14. Фінансова грамотність та захист прав споживачів у Польщі [Електронний ресурс]: Проект розвитку фінансового сектору, 2012. - Режим доступу: http://finrep.kiev.ua/download/finlit_poland_sep2012_ua.